

دربارهٔ واژهٔ maysjyāna در فرهنگ سکایی ختنی

مجید طامه (فرهنگستان زبان و ادب فارسی)

maṇḍyāna «زنانه». این واژه بر رویهٔ برگ ۸۱ از دست‌نویس CH. II 003 معروف به جیوکه‌پوستکه آمده است. بیلی این واژه را maysjāna خوانده (Bailey 1969: 165) و در فرهنگ سکایی ختنی مدخلی مجزا به آن اختصاص داده و آن را «اداری» معنی کرده و مشتق از ریشهٔ ایرانی باستان *-maiz** و از هندواروپایی *-meiǵh** «ادار کردن» دانسته است (Idem 1979: 324). بیلی در ذیل این مدخل شاهد دیگری برای این واژه ارائه نداده است، از این رو می‌توان آن را تک‌آمد دانست. پیش از بیلی، کنو (1941) نیز دست‌نویس جیوکه‌پوستکه را قرائت و ترجمه کرده بود. خوانش کنو برای این واژه و معنی آن متفاوت با نظر بیلی است، کنو این واژه را maṇḍyāṃna خوانده و آن را صورت صرف‌شدهٔ maṇḍī- «زن» در حالت اضافی - برای جمع دانسته است (Konow 1941: 44, 97).

در دست‌نویس این متن، املاهای این واژه به صورت آمده است (Bailey 1938: 106) نویسهٔ نخست در تصویر فوق بدون هیچ مشکلی در قرائت <ma> و نویسهٔ آخر <na> است، اما نویسهٔ میانی که در واقع در زمرهٔ نگاره‌های مرگب^۱ است بنابر خوانش کنو

---

1. ligature

مرگب از نشانه‌های <na>، <da>، <ya>، <ā> و <m̄> است که به صورت عمودی بر روی هم نوشته شده‌اند (به ترتیب n, d, y بر روی هم نوشته شده‌اند و سپس نویسه <ā> به صورت حلقه‌ای در بالای آنها نوشته شده و نویسه <m̄> نیز به صورت نقطه‌ای بر بالای نگاره مرگب <ndy> و پیش از نویسه <ā> نوشته شده است). اما بیلی نگاره مرگب میانی را متشکل از نشانه‌های <ya>، <sa>، <ja>، <ā> و <m̄> دانسته است.

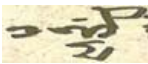

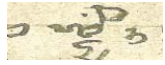
حال به ذکر دلایلی می‌پردازیم که مغایر خوانش بیلی از این واژه است. هرچند بخش

آغازی این نگاره مرگب به نویسه <ya> شبیه است، در عین حال بخش پایانی آن به نویسه <na> هم شباهت دارد. بنابراین اولییتی برای <ya> دانستن نویسه فوق وجود ندارد. همچنین آنچه را بیلی <ys> خوانده است شباهتی به دونگاره^۱ <ysa> ندارد.

این دونگاره در میان واژه، چنان‌که در این دست‌نویس نیز آمده، به شکلی دیگر ظاهر می‌شود، برای مثال در کلمه <ayse> «من» نویسه <ya> به صورت کامل ظاهر شده و نویسه <sa> با نمود ناقصش به صورت خطی در زیر آن که انتهای آن کمی متمایل به راست است، نشان داده شده است. نکته دیگر آنکه نویسه <ja> با نشانه خطی در گونه تحریری

خط براهمی نوشته می‌شود، اما چنان‌که در نشانه خطی دیده می‌شود، حلقه پایانی این نشانه خطی بنابر خوانش بیلی می‌بایست به سمت چپ می‌بود درحالی‌که دهانه حلقه به سمت راست نقش شده است. حلقه‌ای که به سمت راست است در واقع نمود ناقص نویسه <ya> است که در نگاره‌های مرگب ظاهر می‌شود. بنابراین این صورت به هیچ‌وجه

نشان‌دهنده نویسه <ja> نمی‌تواند باشد. از این رو صورت در نگاره نشانه نویسه <ja> نیست بلکه نشان‌دهنده دو نویسه <dy> است. شکل ناقص نویسه مستقل <da> نیز به لحاظ املا کاملاً با آنچه در نشانه خطی بالا ظاهر شده هماهنگ است.

همچنین در بند ۳۴ همین متن واژه‌ای با املاي (Ibid: 104) آمده است، خوانش کنو (1941: 44) و بیلی (1969: 165) هر دو از این املا *<maṇḍyām>* است. نگاره مرگب در کلمه بالا یعنی با کمی تفاوت شبیه نگاره مرگب میانی در کلمه است که بیلی آن را در بند ۳۶، به اشتباه، *maysjāna* خوانده و مدخلی برای آن در فرهنگ سکایی ختنی آورده است. بنابراین برپایه شواهد املایی خود متن نیز می‌توانیم بر خوانش *maṇḍyāna* صحه گذارده و خوانش *maysjāna* را کنار بگذاریم.

نکته دیگری که باید درباره واژه *maṇḍyāna* به آن اشاره کنیم به ساخت واژه یا مقوله صرفی آن باز می‌گردد. برپایه ترجمه کنو از جمله *aharīna maṇḍyāna āchā biśa jimḍä* «بر همه دیگر بیماری‌های زنان غلبه می‌کند» (Konow 1941: 45) و ذکر ستاک *maṇḍī-* «زن» در واژه‌نامه پایانی کتابش می‌توان گفت کنو واژه *maṇḍyāna* را در حالت اضافی - برایی جمع مؤنث از اسم *maṇḍī-* فرض کرده است. اما در خود این متن صورت صرف شده *maṇḍe* «زن» در حالت اضافی - برایی جمع همواره به صورت *maṇḍyām* آمده است، برای مثال در بندهای ۳.۲۷، ۳.۳۴، ۴.۶۸. از این گذشته در این متن حتی یک بار هم در واژه‌هایی که در حالت اضافی - برایی جمع صرف شده‌اند پایانه *-āna* ظاهر نشده است و در غالب موارد پایانه صرفی اضافی - برایی جمع *-ām* است. پس با این توصیف واژه *maṇḍyāna* را نباید در حالت اضافی - برایی جمع در نظر بگیریم.

از جمله پسوندهای صفت‌ساز در ختنی پسوند *-āna* است که علاوه بر ساخت صفت فاعلی ناگذر از ماده مضارع برای ساخت صفت از اسم نیز به کار می‌رود، برای مثال صفت *strīyāna-* «زنانه» از اسم *strīyā-* «زن» و پسوند *-āna* ساخته شده است یا صفت *rrundāna-* «شاهانه» متشکل از اسم *rrund-* «شاه» و پسوند *-āna* است (برای کاربرد این پسوند، نک: Degener 1986: 83). بنابراین *maṇḍyāna* را نیز می‌توانیم صفت و از ستاک *maṇḍyāna-* در حالت نهادی - رایج جمع مذکر به‌شمار آوریم. ستاک *maṇḍyāna-* متشکل از صورت دیگری از اسم *maṇḍe* و پسوند *-āna* است. از این رو جمله *aharīna*

maṇḍyāna āchā bīśa jimḍā را باید «همه دیگر بیماری‌های زنانه را نابود می‌کند» ترجمه کرد.

منابع

- Bailey, H. W., 1938, *Codices Khotanenses: India Office Library Ch. ii 002, Ch. ii 003, Ch. 00274 Reproduced in Facsimile with an Introduction*, Copenhagen.
- , 1969, *Khotanese Texts I-III*, Second Edition. Cambridge.
- , 1979, *Dictionary of Khotan Saka*, Cambridge.
- Degener, A., 1986, *Khotanische Suffixe*, Wiesbaden.
- Konow, S., 1941, *A Medical Text in Khotanese: Ch. II 003 of the India Office Library with Translation and Vocabulary*, Oslo.